

Tríptic del Baró de Dolors

G. LLOMPART

Anònim valencià del cercle de Gonzal Peris

Primers del segle XV.

Convent de Santa Clara, de Palma.

Taula rectangular al tremp, de 0'75 x 0'69m, obert; 0'75 x 0'34m, tancat.

Restaurada per Roser Alomar (1993).

Es tracta d'un tríptic de mides petites, exteriorment molt maltractat. A la part de davant en què hi ha figurat l'Anunciació, es percep força bé l'arcàngel Gabriel, agenollat, i els raigs que baixen de dalt. La Verge de l'Anunciació, dreta, ha desaparegut parcialment, corcada en la meitat superior fins i tot la fusta. Resta la meitat inferior. En el dors de la taula es distingeix, difícilment, ja que també falta una quarta part de la preparació, un rombe verd oliva dins d'un requadre vermelló i, en el centre, un blasó en losange partit: a l'esquerra, les barres d'Aragó; a la dreta, flors de lis i un lambell. Damunt hi ha un bàcul episcopal.

El tema és el "Baró de Dolors" envoltat de les seves "armes" o instruments de Passió, la qual cosa recorda el conegut himne:

Mors et vita

duello confluxere mirando,

dux vitae, mortuus,

regnat vivus,

La mort i la vida

lluitaren en un combat admirable,

el rei de la vida, un cop mort,

regna viu.

L'espai central és ocupat pel sepulcre de Crist. En el centre, dret fins als genolls, amb l'abdomen cobert amb un drap fi, trobam Jesucrist, amb una corona d'espines i esquitxos de sang a tot el cos, però sobretot al costat, del qual surt un doll de sang que recull un calze. Té els braços plegats, en actitud de passivitat total, i els ulls tancats, en senyal de mort real.

Els instruments de la Passió omplen totalment l'àrea practicable de la taula: mans i cares acusadores o injurioses, la Santa Faç, el martell i els claus, les disciplines i les vergues de bou, la llança i la canya amb l'esponja, l'espasa, el punyal, la llanterna, la torxa, la bossa de Judes i

els daus, la trompeta i el com del pregó públic, la túnica, la lluna i el sol que varen contemplar el drama, el gall que va anunciar el temps del penediment i, darrere Nostre Senyor, un quadre integrat per l'escala del davallament, la columna de la flagel·lació i el travesser de la creu.

Tot el sentit de l'obra radica en la presència de l'anomenat *titulus triumphalis* (l'INRI) sobre el nimbes del seu cap i en la llegenda del travesser: *Ego sum vita et resurrectio*, els qual formen la contraposició victoriosa superior a les parts inferiors de l'obra: una fossa cavada en terra, amb el mort embolcallat amb el sudari, canelles, costelles i un crani devora l'aixada del fosser i la llegenda sentenciosa: *Morieris "moriràs"*.

Des d'un punt de vista iconogràfic, és una versió esplèndida de les *Arma Christi*, armes amb les quals el Salvador, paradoxalment, amb la mort salva el creient de la seva pròpia mort.

Ja amb una primera ullada, destaca la representació del "Baró de Dolors" (*Crist de pitié, Schmerzensmann*) (Fig.1) amb els avantbraços horitzontals, juxtaposats (no plegats) i dels quals surt una mà dreta, mig oberta, voltada cap a la nafra del costat dret, com un vas per recollir la sang (mà-calze).

El tema del "Baró de Dolors" va arribar a la Península Ibèrica, en primer lloc al Principat de Catalunya, i es va començar a representar, sota la influència sienesa, poc després de la meitat del segle XIV. Les predelles dels nombrosos retaules espanyols porten en el compartiment central l'esmentada representació. En els exemplars catalans del cercle dels Serra, els avantbraços del Crist, més o menys horitzontals, estan plegats (idea del Crist fermat) i les dues mans cauen inertes. Ocorre igualment en la predella del retaule mallorquí de Sant Pau, pintat devers 1370-1375 per encàrrec del bisbe Antonio de Galiana i conservat en el Museu Diocesà de Mallorca.

En els exemplars contemporanis de l'escola valenciana, Crist té les mans fermades en dos casos mentre que, contràriament, els braços romanen inertes en d'altres set casos, dels quals el primer cronològicament va ser pintat vers el 1398 en el retaule de factura molt italiana —més encara, florentina— del Museu de Sant Carles, realitzat per a Bonifaci Ferrer. Alguns anys abans (c. 1395), el retaule dels Set Goigs del Museu de Bilbao, fet al taller de Pere Nicolau, conté en el centre de la predella un "Baró de Dolors" (fig. 3), el braç dret del qual cau inert mentre que la mà esquerra recull la sang que brolla del costat dret. Apuntada per Pere Nicolau, la fórmula del nostre tríptic (mà esquerra "calze", avantbraç juxtaposat horitzontalment, mà dreta inerta) serà puntualitzada un poc més tard en la predella, avui desapareguda, del retaule de la Verge de l'Esperança de l'església de Pego (Alacant).

L'autor del retaule de Pego ha estat recentment identificat com a Antoni Peris (o Pérez). Va néixer abans de 1365, s'ha documentat a València de 1404 a 1422, i degué morir abans de 1436. El seu "Baró de Dolors" no es limita a posseir la mateixa fórmula excepcional d'actitud de braços i

mans del nostre tríptic. Les tombes de les dues obres són molt semblants i la barra transversal de la creu està situada exactament en el mateix punt, darrere del cap de Crist. L'autor del tríptic pot ser, doncs, situat en el cercle d'Antoni Peris. Malgrat tot, els trets fisiognòmics, la forma de les espatlles i el modelatge del cos no són els mateixos en les dues obres. Per això, el tríptic no pot ser atribuït a Antoni Peris, però sens dubte, deu ser obra d'un deixeble seu.

En l'Anunciació del Convent de Santa Clara, l'encant pueril de l'arcàngel és d'essència purament valenciana. Sant Gabriel té a la mà un esqueix de lliris i aquest detall no és ni mallorquí, ni valencià, ni català; és florentí.

El pintor del tríptic l'ha pres del cercle de Gerardo Starmina, que és a València de 1395 a 1401, cercle al qual pertany Miguel de Alcañiz, que també usa l'esqueix de lliris en 1400 i en 1408.

Antoni Peris encara no usa la posició de tres quarts del rostre de l'arcàngel mirant el cel, pròpia del gòtic internacional.

La Verge Anunciada dreta és rara i ja té un paral·lel en la taula del Museu de Sant Carles de València, atribuïda per Heriard Dubreuil a Gonzalo Peris (c.1410). Així doncs, H. Dubreuil relaciona el tríptic amb un deixeble de Gonzalo Peris. ¿Deu ser un valencià o deu ser un mallorquí a cavall entre l'arxipèlag i la ciutat del Túria? Ambdues coses serien possibles des del moment que el mecenes de la peça, el bisbe de Mallorca Lluís de Prades (1393-1403, 1407-1429) estava molt relacionat amb aquella ciutat i va ser el que va dur Sant Vicent Ferrer a l'illa.

L'origen del tríptic ha romàs obscur durant molt de temps. Gabriel Alomar opinava que podia procedir de Nàpols. Creia que el blasó que l'adorna devia ser el de la reina Sanxa de Mallorca (morta el 1345). Malgrat això, como ens suggereix Joan Ainaud, l'escut partit amb els pals d'Aragó i els lisos i el lambell dels Anjou (amb aquest ordre: pals i lisos), és propi de la família dels Prades. És el que va tenir el cardenal d'Aragó, Jaume de Prades i de Foix, bisbe de València (1340-1396) (F. de Segarra, *Sigil·lografia catalana I*, Barcelona, 1915, núms. 201-203) i és el que es va esculpir a la primera clau de la sala capitular de la Seu de Mallorca en honor de Lluís de Prades i Arenós (G. Nadal Gelabert, *Galeria heràldica episcopal de Mallorca*, Palma, 1936, pàgs. 11-12). El bisbe Prades va regalar, sens dubte, el tríptic al convent de Santa Clara. Qui sap si l'autor degué ser Guillem Arnau, un pintor solleric, actiu entre València i Mallorca, entre 1392 i 1424? *Chi lo sà?* Nosaltres no ho sabem i per això no ho diem.

BIBLIOGRAFIA

Llompart G., Heriard Dubreuil M., *El tríptico del "Varón de Dolores" del convento de Santa Clara de Mallorca*, Mayurqua, 13 (1975) p. 211-219

- Llompart G., *Exposició Pintura dispersa del gòtic final (1350-1500)*, Museu de Mallorca, Fundació La Caixa (28-1 a 25-4 de 1993). "Estudis i Fitxes tècniques" Palma 1993. 14 pàgs. sens numerar.
- Alomar, G., *Iconografía y heráldica de Sancha de Mallorca, reina de Nàpoles*, BSAL, 35 (1976), pàgs. 5-36.